

KİŞİLİK KURAMLARI

Kişilik Bilimine Çağdaş Yaklaşımlar

Jeffrey J. MAGNAVITA

Çeviri:

Psikoterapi Enstitüsü (Kolektif)

Model	Psikanalitik	Psikobiyolojik	Çağdaş Psikodinamik	Davranışsal	Bilişsel
Kuramcılar	Freud, Klein, Jung, Ferenczi, Fenichel, Reich, Horney, Deutsch	Pavlov, Depue, Cloninger, Siever, Grigsby ve Stevens	Winnicott, Kohut, Erickson, Hartmann ve Kernberg	Thorndike, Pavlov, Watson, Skinner, Hull, Dollard ve Miller	Miller, Ellis, Beck ve Linehan
Temel Bilimsel Yöntem	Tümdengelim	Tümevarım	Tümdengelim	Tümevarım	Tümevarım
Rychlak'ın Perspektifi	Soyut İdealist Öznel İçgözlemsel Biçimsel	Gözleme yakın Gerçekçi Nesnel Dışgözlemsel Biçimsel	Soyut İdealist Öznel İçgözlemsel Biçimsel	Gözleme yakın Gerçekçi Nesnel Dışgözlemsel Biçimsel	Gözleme yakın Gerçekçi Nesnel İçgözlemsel Biçimsel
Çağdaş Perspektifi	Klinik kullanışlılık İnsan doğasını anlama Kendini anlama Karmaşık davranış Çapraz döllenme	Klinik kullanışlılık Yeni araştırmalar	Klinik kullanışlılık İnsan doğasını anlama Kendini anlama Karmaşık davranış Çapraz döllenme	Klinik kullanışlılık Pratik kullanışlılık Öngörme kabiliyeti	Klinik kullanışlılık Öngörme kabiliyeti Kendini anlama Araştırmaya yol açma Çapraz disiplinler döllenme
Temel Bileşen Alanlar	▪ Duygulanım ▪ Bilişsel ▪ Savunma	▪ Biyolojik ▪ Duygulanım ▪ Bilişsel ▪ Davranışsal	▪ Duygulanım ▪ Bilişsel ▪ Kişilerarası ▪ İlişkisel ▪ Savunma	▪ Davranışsal ▪ Nörobiyolojik	▪ Bilişsel ▪ Davranışsal ▪ Kişilerarası
Sınırlar	Deneysel desteği zayıf	Açıklama gücü sınırlı	Deneysel desteği zayıf	Kendi başına kapasitesi sınırlı	Kişiliğin bilinçli olmayan yönlerine odaklanma sınırlı
Güçlü Yanlar	Kapsamlı kuram	Gelecek potansiyeli mükemmel	Zengin kavramsal zemin	Deneysel tabanı iyi	Deneysel doğrulama iyi, pratik

Kişilerarası	Faktöriyel	İlişkisel-Sistemik	İlişkisel-Feminist	Bütüncül-Evrimsel	Bütüncül-Sistemik
Sullivan, Leary ve Benjamin	Frances ve Widiger; Eysenck, Costa ve McCrae	Bowen, Ackerman ve Guerin	Rogers, Gilligan, Baker, Miller ve Jordan	Allport, Murray ve Millon	Wachtel ve Magnavita
Tümdengelim Tümevarım	Tümdengelim	Tümdengelim	Tümevarım	Tümdengelim Tümevarım	Tümdengelim
Soyut Gerçekçi/İdealist Nesnel/Öznel İç/Dışgözlemsel	Gözleme yakın Gerçekçi Nesnel Dışgözlemsel Biçimsel	Soyut İdealist Öznel İçgözlemsel Biçimsel	Soyut İdealist Öznel İçgözlemsel Biçimsel değil	Gözleme yakın Gerçekçi Nesnel Dışgözlemsel Biçimsel	Soyut İdealist Öznel Dışgözlemsel Biçimsel değil
Klinik kullanışlılık Kendini anlama Öngörme kabiliyeti	Pratik kullanışlılık Öngörme kabiliyeti Araştırmaya yol açabilme	Klinik kullanışlılık İnsan doğasını anlama Davranışı anlayabilme	Klinik kullanışlılık İnsan davranışını anlama Davranışı anlayabilme	Klinik kullanışlılık Pratik kullanışlılık İnsan doğasını anlama Karmaşık davranışı anlayabilme	Klinik kullanışlılık Karmaşık davranışı anlayabilme İnsan doğasını anlama
- Kişilerarası - Bağlanma - Savunma - Bilişsel	- Davranışsal - Nörobiyolojik	- İlişkisel - Sistemler	- İlişkisel - Kültürel	- Duygulanım - Bilişsel - Nörobiyolojik - Savunma	- Duygulanım - Bilişsel - Kişilerarası - Savunma - Sistemik
Karmaşık terminoloji	Karmaşık meselelere uygulanması sınırlı	Deneyssel doğrulaması güç	Kadınlarla sınırlı ve deneyssel kanıttan yoksun	Pek çok bileşen sistem	Çok fazla bileşen yeterinde net tanımlanmamış ve kolay ölçülemiyor
Deneyssel ile derinlikli anlayış arasında dengeli	Deneyssel yaklaşım iyi, sonuçlar sağlam	Yeni ve değerli bir bakış açısı	Kültüre duyarlı taze bir bakış açısı	Kapsamı geniş ve derin	Birden çok düzeyi anlamayı sağlayan esneklik

Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları: 218

Kişilik Kuramları
Jeffrey J. Magnavita

Özgün adı:
Theories of Personality
Contemporary Approaches to the Science of Personality

Copyright @ 2002 John Wiley & Sons, Inc. New York
Psikologların çizimleri Theodore Millon tarafından yapılmıştır.

ISBN 978-605-9137-37-9

Türkçe yayın hakları Psikoterapi Enstitüsü'ne aittir.

Birinci baskı: Aralık 2016

Editör: Tahir Özakkaş
Çeviri: S. Erdem Türközü, Mirel Benveniste, Menekşe Arık
Yayıma hazırlayan: Sevgi Akkoyun

Baskı: Acar Matbaacılık Prom. ve Yayın. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi No:12/243 Zeytinburnu - İstanbul
Tel: 0212 613 40 41

PSİKOTERAPİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM ARAŞTIRMA SAĞLIK ORG. VE
DANIŞMANLIK LTD. ŞTİ.

Eğitim ve Kongre Merkezi: Fatih Sultan Mehmet Caddesi No:285
Darica-KOCAELİ
Tel: 0262 653 6699

www.psikoterapi.com - www.psikoterapi.org - www.hipnoz.com

KİŞİLİK KURAMLARI

Kişilik Bilimine Çağdaş Yaklaşımlar

Jeffrey J. MAGNAVITA

Editör:

Uz. Dr. Tahir ÖZAKKAŞ

Çeviri:

Psikoterapi Enstitüsü (Kolektif)

SUNUŞ

Psikoterapi Enstitüsü olarak, öncelikle ruh sağlığı profesyonellerinin ya da ruh sağlığı ile ilgilenen kişilerin ihtiyaç duyacağı teorik bilgileri ve pratik/uygulamaya yönelik deneyimleri paylaşan özgün ve çeviri yayınlar ile literatüre katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, Psikoterapi Enstitüsü'nün çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmaları, uluslararası konferanslar ve dünya literatüründen seçkileri içermektedir.

Kişilik çalışmaları son yirmi yıldır hızla gelişmektedir. Kişilik kuramı alanındaki önde gelen akademisyenlerden olan Jeffrey Magnavita, kişilik kuramının evrimine dair zengin ve dengeli bir metinle bizi eski Yunan modellerinden başlayıp 19. yüzyılda bilimsel psikoloji kurma çabalarına uzanan bir yolculuğa çıkarıyor. Psikobiyolojik, psikanalitik, davranışçı, bilişsel, kişilerarası, ilişkisel ve bütüncül kişilik modellerinin önemli tarihsel şahsiyetlerini, felsefi temellerini, değerlendirme araçlarını, güçlü ve zayıf yanlarını uygulama alanlarıyla birlikte ele alıyor.

Konuya ilgi duyan okuyucuların yanı sıra klinisyenler, psikoterapistler ve araştırmacılar için başvuru kitabı niteliği taşıyan bu yayını sizlerle buluşturmaktan kıvanç duyarız.

Tahir ÖZAKKAŞ
Psikoterapi Enstitüsü Başkanı

*Annie'ye ve kızlarımız
Elizabeth, Emily ve Caroline'e*

Önsöz

Kişilik yüzyıllardır dikkatimizi çekmiş olan bir çalışma alanıdır ama modern çağın “bilimsel” yaklaşımları on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başına dek resme dahil olmamıştır. Yirminci yüzyılda, yüzyılın ortalarına dek konuya kayda değer ilgi gösterildi. Birçoğu bugün klasik olarak görülen bu eserler hakkında birçok şey yazıldı ve sayısız ders kitabı bu hızlı gelişimlere ayak uydurmak için ardı ardına yeni baskılar yaptı. Kişilik kuramına ve kavram olarak kişiliğe ilgi 1960’larda ivmesini büyük ölçüde yitirdi (alanın “Karanlık Çağı”). Yaklaşık yirmi yıllık sessizlikten sonra, alan 1980’lerde yeniden canlandı ve hızla büyüyüp genişlemeye devam ediyor. 1980’lerden yirmi birinci yüzyılın başına dek olan bu dönem, çağdaş kişilik kuramı evresi olarak düşünülür. Çalışma hayatımda kişilik alanının hızla daha fazla yer kaplar hale gelmesi beni bu metni yazmaya itmiştir. Bir yüzyılı boyunca, Psikoloji, genetik psikiyatri, evrimsel psikoloji, bilgisayar teknolojisi, istatistiksel yöntemler ve nöroloji bilimi alanlarında meydana gelen yüz yıllık -birçoğu yirminci yüzyılın son çeyreğinde- gelişmeler, çağdaş kişilik alanının ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Duygulanım bilimi, ilişkisel bilim ve gelişimsel bilim gibi birçok daha yeni ve ilişkili disiplinler ve genel sistemler kuramı, kaos kuramı ve evrimsel kuram gibi diğer bilimsel modeller, kendimizi anlama arayışına ve filozofların boğuştuğu kadim soruların yanıtına yeni kavrayışlar sundu: Biz kimiz? Bilinç nedir?

Kişilik konusunu öğrenenler ve öğretenler, bu kitabı, bu konu üzerine yazılmış olan bir dizi iyi ders kitabından neyin farklı kıldığını merak edebilir. Bu metnin alandaki bir boşluğu doldurmak için tasarlandığı yanıtını verebilirim. Son 20 yılda bir dizi ilişkili disiplinin yanı sıra kişilik kuramında meydana gelen hızlı gelişmeler, kuramsal manzarayı özünde değiştirdi. Kişilik, neredeyse her gün yeni gelişmelerin bildirildiği, hızlı büyüme aşamasında olan bir alandır. Bu birçoklarımızın ilgisini çeken ve

psikolojinin ötesinde birçok disiplinde uygulamaları olan bir konudur. Bu hakiki anlamda çok disiplinli bir konudur!

Daima okuma listemde olan kişilik üzerine klasik eserlerin birçoğunu bulma ve okuma deneyiminden muazzam ölçüde haz aldım. Mümkün olduğunca özgün eserlerden malzemeler sağladım; böylece okuyucu, çeşitli öncüler tarafından bildirilen kavramsal gelişmelerin ve paradigmatik sıçramaların birçoğunun yarattığı coşkuyu değerlendirebilecektir. Bunun okuyucuyu, özgün eserleri aramaya esinlendireceğini umuyorum. Her ne kadar son yüzyıldaki belli başlı gelişmelerin birçoğuna en azından değinmeye çalıştıysam da, bu metni bir ciltle sınırlamak adına birçok önemli psikolojik keşif ihmal edildi. Bu projenin en zor tarafı, kişilik kuramının, çağdaş kuramla en ilgili olan bileşenlerini belirlemektir. Eski kitaplarda adına bölümler adanmış kişilerden bu kitapta sözü bile edilmeyen ya da sadece değinilenler var. Bu kitap, çok önemli katkılar sunmuş kişilere dair değerlendirme yeri değildir. Burada sunulan belli başlı kuramsal modellerin, okuyucuya sağlam bir gelişme zemini sağlayacağını, her daim ilgi çekici olmuş bu konuya tutku duymalarını teşvik edeceğini ve yaşam boyu öğrenme deneyimi sağlayacağını ümit ediyorum. Alanın tarihiyle ilgilenenler için ve belli başlı tarihsel şahsiyetlerin yaşamlarının ve eserlerinin daha fazla ayrıntısını arayanlar için erişilebilir olan başka pek çok iyi metin bulunmaktadır.

Bu metin çağdaş kişilik kuramındaki belli başlı kuramları vurgular ve okuyucuya, bu gelişmelerin evrimini değerlendirmesi ve anlaması için gereken arka plan bakış açısını sağlar. Bu metnin esas hedefleri:

- Çağdaş kişilik kuramı incelemesine içkin olan temaların ve zorlukların açık olabilmesi için tarihsel ve kuramsal arka plan sunmak.
- Hem tarihsel değeri hem de kişiliğin çağdaş kuramlarının birçoğu üzerindeki süregiden etkisi nedeniyle, Freud'un psikanalitik modeline, ilk öğrencileri tarafından sunulan çeşitlendirmeleriyle birlikte, kısa bir giriş sunmak.
- Bileşen sistemlerin ve yirminci yüzyılın son yarısında ortaya çıkmış daha yeni bilimsel disiplinlerin -çağdaş kişilik kuramlarını anlamak için gereken- bir özetini sunmak. Bilişsel,

duygulanımsal, gelişimsel ve ilişkisel kuramlarda ve nöroloji bilimlerindeki yeni gelişmeler, kuramsal modeller üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ve taze bakış açılarının yanı sıra deneysel kanıtlar sunmaya devam edeceklerdir.

- Literatürde hâlihazırda görünen belli başlı çağdaş kuramlardaki kişilik modellerini sunmak. Birçok kuramsal model ve eğilim önem kazandı ve ardından gözden düştü. Kısmen, bu evrim bilimsel sürecin işleyişini temsil eder.
- Her biri kendi benzersiz merceğinden kişiliğe bir kavrayış sunan, biyolojik-psikolojik-toplumsal matriksin tüm düzeylerinden kuramsal modeller sunmak.
- Ana kuramsal bölümlerin her biri için standart bir format sunarak, göz önünde bulundurulması gereken meselelerin ve gerçek hayat koşullarında modelin nasıl uygulandığının örneklerinin incelenmesine olanak vermek.

Malzemenin Düzenlenmesi

Bu metin beş kısım halinde düzenlendi. Birinci Kısım kişilik konusuna giriş yapar ve okuyucunun muhtemelen düşünmeye başladığı bazı sorunları ortaya koymaya başlar. Bu kısımda, metnin başından sonuna dek görülecek olan temel kavramlar tanıtılır, böylece okuyucu kavramsal bir dağarcık geliştirmeye başlar. İlk Yunan kuramsal formülasyonlarından başlayarak, kişilik alanının kısa bir tarihi sunuldu; bunu on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki bilimsel psikolojinin kurumsallaştırılması girişimleri izledi.

İkinci Kısım, Freud'dan başlayarak ve Freud'un öğrencilerinin eserleri ve ateşledikleri tartışma boyunca ilerleyerek, modern bilimsel kişilik kuramının temel bir özetini okuyucuya sağlar.

Üçüncü Kısım insan doğası, kişilik ve zihinle beden arasındaki ilişkinin başlıca görünümelerini anlamak için gerekli bileşenleri kapsayan çeşitli disiplinleri özetler ve tanımlar.

Metnin esas gövdesini oluşturan Dördüncü Kısım, yedi bölümün her biri için standart bir format kullanarak belli başlı çağdaş kuramsal modelleri sunar. Her bölüm ana tarihsel şahsiyetlerin gözden geçirilmesiyle

başlar, mevcut kuramın sunumu bunu izler. Her bölümün sonunda, ilgili araştırmanın bir örneği ayrı bir kısımda alıntıyla sunulur; böylece ilgilenen okuyucular daha fazla ilerlemek için ilgilendiklerini seçebilir. Felsefi destekler ve varsayımlar, normale ve normal olmayana dair fikirler, değerlendirme stratejileri ve araçları, modelin uygulamaları, kültürel farklılıkların nasıl anlaşıldığı ve kuramın güçlü yanları ve kısıtlılıkları sunulmaktadır. Her bölümün özeti verilmekte ve belli başlı kavramların altı çizilmektedir.

Beşinci Kısım alanla ilgili bir dizi önemli konuya ve soruna adanmış bir bölüm içerir.

Bu metni üniversitede ders kitabı olarak kullanmak isteyen eğitimciler için şablon sağlayan *Eğitimci Elkitabı* da bulunmaktadır.

JEFFREY J. MAGNAVITA

Türkçe Baskıya Önsöz

Kişilik Kuramları kitabımın Türkçe çevirisine önsöz yazıyor olmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Bunun benim için özel bir anlamı da var, çünkü Dr. Tahir Özakkaş tarafından kurulan ve yönetilen Psikoterapi Enstitüsü'nde 2011 yılında bizzat eğitim verme zevkini yaşadım. Tahir Özakkaş yanındaki meslektaşları ve çalışanlarıyla birlikte Türkiye'de psikoterapi bilimi ve uygulamasının geliştirilmesine büyük katkı sunuyor. Hem Tahir'in hem de Türk meslektaşlarımın entelektüel merakı ve tutkusundan çok etkilendim. Artık arkadaşım olan Türk meslektaşlarımın sıcaklığını hep yad ediyorum. Kùltürler arası işbirliğinin önemine dair gözlemlediklerim kendi kişilik gelişimimde büyük rol oynadı. Türkiye'de çeşitli disiplinlerden pek çok insan mesleklerini bırakıp psikoterapi eğitime ve uygulamasına kendini adanmış durumda. Bu büyük bir özveri ama söylenene göre ihtiyaç da çok büyük.

Dr. Tahir'in Psikoterapi Enstitüsü, ruhsal ve ilişkisel bozukluklar içinde kıvrananların acılarını hafifletmeyi ve hayatlarını iyileştirmeyi öğrenmek isteyenlerin yoluna ışık tutuyor. İyileşme ve değişim perspektifinde çok geniş bir yelpazede yüksek kalitede eğitim veriyor, pek çok yaklaşımı inceliyorlar. Öğrenmenin önün açabilmek için literatürün önemli eserlerini yayımlama çabaları ve akademik bilgi düzeyi çarpıcıydı. Dr. Tahir alanın önde gelen klinik isimlerini bu güzel ülkeye ve deniz kıyısındaki bu şahane enstitüye getiriyor. Topladıkları araştırma materyalleri define adeta; araştırmacıların çalışmalarına yıllarca kaynaklık edeceğine eminim. Kültürel mirası, mutfağı ve akademik bilgi birikimiyle hem öğrencilere hem öğretmenlere benzersiz bir deneyim yaşıyor.

Giderek daha bağlantılı hale gelen dünyamızda, küreselleşme ve hızlı değişimler alıştığımız sosyal ve kültürel kurumları sarsıyor. Kim olduğumuzu, neyi neden yaptığımızı anlama çabasıyla karşı karşı kaldığımız günümüzde, kişilik çalışmaları hiç olmadığı kadar önem arz ediyor. Kişi-

liği anlamak bütün dünya vatandaşları için gereklidir; bize şekil veren içsel kuvvetleri, içinde yaşadığımız ailevi ve kültürel kurumları daha iyi anlamamızı sağlar. Her klinisyenin ve psikoterapistin kişilik ve kişilik sistematiğine yaslanması elzemdir. Kişilik bilimi yeniden ayağa kalkmakta ve yeni araştırmalara konu olmaktadır. Psikopatolojik kişilik kümelenmeleri, semptom profilleri, işlevsiz ilişkiler kişiliklerimizden doğmaktadır.

Kişilik, psikopatoloji ve psikoterapi  sacayağı gibi klinisyenlerin ömür boyu devam eden eğitimlerinde her zaman asli rol oynayan alanlardır. Alanımız durağan değildir, özellikle teknoloji ve nöro bilimdeki ilerlemelerle hızla evrimleşmektedir.

Kişilikbilim incelemelerine başlarken klasik kişilik kuramları hakkında bilgi edinmek faydalı olacaktır, zira bu kuramların pek çok bileşeni ağdaş bütüncül ve birleştirici kuramlarda görülmektedir. Kişilik, tek bir bakış açısı ile yakalanabilecek bir yapı değildir, o yüzden çeşitli düzeylerde pek çok mercekten bakmak gerekir. Nörobiyolojik düzeyden kültürel düzeye her düzeyden edinilen önemli bilgilerle kişiliğe dair bütünsel bir resim çizilebilir. Kişilik çok boyutlu bir hologram gibidir; her farklı aı bize farklı bir anlayış sunar.

Bu kitabın kişilik çalışmalarına yeni başlayanların ilgisini ve merakını uyandıracadıını mit ederim.

JEFFREY J. MAGNAVITA

Teşekkürler

Eşim Anne Gardner Magnavita'ya bu kitabı yazarken ve araştırma yaparken harcadığım süre boyunca sonsuz desteğini esirgemediği için derin minnet ve teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Onun organizasyon yeteneği sayesinde, öğretmenliğimin ve klinik sorumluluklarımın yanı sıra bu projeye meşgulken, ailemiz ve hayatımız normal seyrinde devam etti. Kızlarım Elizabeth, Emily ve Caroline bana benzersiz kişiliklerinin serpilip gelişmesine tanıklık etme fırsatı verdiler. Çalışırken bana getirdikleri kahve ve atıştırmalıkların yanında verdikleri gülücükler ve kucaklamalar için kızlarıma teşekkür ediyorum.

Bu zorlu projeyi kabul etmemdeki başlıca sebeplerden olan Dr. Theodore Millon'a özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Geri bildirim verirken, bendeki boşlukları kendi ansiklopedik bilgileriyle doldururken ve taslakları okurken son derece nazik ve destekleyici davrandı. Bu kitapta sunulan çalışmaları, kendisini çağdaş kişilik kuramı alanındaki önemli isimlerden biri haline getirmiştir. İşbirliğimiz benim için çok faydalı oldu ve bunun için minnettarım. Dr Millon yalnızca alanında ufuk açan bir düşünür değil; aynı zamanda bir sanatçıdır ve psikolojinin öne çıkan figürleriyle ilgili çizimlerini kullanmamıza zarafetle izin vermiştir. Bu çizimleri metin boyunca görebilirsiniz.

Kişilik kuramı metninin zahmete değer bir proje olduğuna inanan ve ilk öneriyi ciddi bir teklife dönüştüren yardımcı yayımcı Jeniffer Simon'a da teşekkür etmek istiyorum. Başlangıcın hemen sonrasında itibaren yapımın son aşamasına kadar bu projeye önderlik ederek mükemmel bir iş çıkardı. Norm dışı bir kişilik kuramı metnine ihtiyaç olduğuna derinden inanarak ve alışılmışın dışındaki yaklaşımımın şekillenebilmesi için bana özgürlük sağlayarak bu yaklaşımımı okuyucunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ustalıkla işlemlendi. Nazik katkıları, sakin ve istikrarlı varlığı ve organize etme yeteneği için Isabel Pratt'e de özel teşekkürlerimi

sunuyorum. Publications Development Company of Texas çalışanlarına da, bu metni çok daha anlaşılır kılan özenli düzenleme ve basım çalışmalarından dolayı teşekkür etmek istiyorum.

Projenin başında bana çeşitli metinler verdiği için ve daha da önemlisi, faydalı bir metin oluşturmaya dair fikirlerini ve içgörülerini benimle paylaştığı için kişilik kuramı dersleri veren iş arkadaşım Dr. Dorella L. Bond'a da teşekkür etmek istiyorum.

Birkaçı kişilik kuramı dersleri veren ve diğerleri de ilgili alanlarda çalışan çok sayıdaki akademisyen, yoğun programları arasında metnin ilk taslaklarını okumak için vakit ayırarak isabetli ve hassas yorumlarıyla düşünce tarzımın gelişmesine ve ürünün son haline gelmesine ciddi oranda katkı sağladılar. Yararlı eleştirilerde bulunan isimsiz bir eleştirmene de teşekkür ediyorum. Hartford Üniversitesi'nden Dr. Jack Powell'a; Mills Üniversitesi'nden Dr. Dean Murier'e ve Kanada McMaster Üniversitesi'nden Dr. Peter Bieling'e de özellikle teşekkür etmek istiyorum.

J. J. M.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz	xi
Türkçe Baskıya Önsöz	xv
Teşekkürler	xvii

I. KISIM

KİŞİLİK İNCELEMELERİNE GİRİŞ VE TARİHSEL TEMEL

1. Kişilik Nedir?

Çağdaş Kişilik Kuramının Temel Kavramları ve Güçlükleri

Giriş — Kişiliğe ve Kendimizi Tanımaya Olan İlgimiz	4
Kıskançlığın Doğası ve Kadına Yönelik Şiddet 5	
Okullarda Şiddet Dalgası: Altındaki Nedenler Nedir? 7	
Aşırılıkçılar Tarafından İşlenen Kitlese Cinayetler 8	
Deli mi yoksa Toplumsal Reformcu mu? Unabomber 9	
Homofobinin Toplumdaki Görünümleri 11	
Kişilik Kuramı ve Kuramcılar 11	
Kişilik Kavramı.....	11
Faktör Analizi Modelleri 12	
Klinik Psikopatoloji Modelleri 13	
Bireylerin Yoğun Olarak İncelenmesi 13	
Psikoterapi ve Kişilik.....	13
Mizaç, Karakter ve Kişilik	15
Mizaç 16	
Karakter 16	
Kişisel özellikler 16	
Kişilik 16	
Prototipler/Tipojiler 17	
Normal Kişilik, Kişisel Özellik Bozukluğu, Kişilik Bozukluğu Ayrımı 17	
İlgili Disiplinler Kişiliği Nasıl Görür	18
Felsefe ve İnsan Doğasını İncelemek 18	
Edebiyat ve İnsan Doğasını Anlamak 18	
Din ve İnsan Doğasını Anlamak 19	
Murray'ın Kişilikbilimi	19
Kişilik İstikrarlı mıdır yoksa Değişken midir?	20
Kişisel Özellikler mi Durum Farklılıkları mı 21	
Rychlak'a göre Kuramın Temel Boyutları	21
Soyutlama 22	
İdealizme karşı Realizm 23	
Öznele karşı Nesnel 24	
Dışgözleme karşı İçgözlem 24	
Biçimsele karşı Biçimsel Olmayan 25	
Psikoloji Bilimi açısından Kişilik.....	25
Sınıflandırma 25	

Önermeler Kümesi 26	
Kuram İnşa Etmek 26	
Kuramsal Bileşenleri Sınamak 27	
Bileşen Sistemleri Soyutlamanın Farklı Düzeylerini Gözlemlemek 27	
Metapsikoloji 28	
Kişilik Kuramlarının Yakınsaması	28
Seçmecilik ve Bütünleşme 29	
Kişiliğin Değerlendirilmesi	29
Yapılandırılmış Görüşmeler 30	
Objektif Testler 30	
Projektif Testler 30	
Puanlama Ölçekleri/Kontrol Listeleri 31	
Psikometride Kültürel Etkiler 31	
Yeni Binyılda Kişilik Kuramı	32
Kişilik Kuramı Merceğinden Bakmak 33	
Özet	33
Okuma Önerileri	35
2. Antik Dönemlerden Yirminci Yüzyılın Ortalarına Kişiliğin Tarihi	
Giriş	37
Antik Dönemdeki Kişilik Kavramsallaştırmaları	38
İlk Çağlarda Ortadoğu 38	
İlk Çağlarda Hindistan 39	
Klasik Dönem: Yunan Filozofları	39
Dört Sıvı 39	
Antik Yunan'da Karakterin Tanımlanması 40	
Felsefeden Psikoloji Biliminin Ortaya Çıkışı	41
Evrenin Diyalektik Doğası 42	
Bilimsel Devrim 42	
Kişilik Kuramlarının Gelişiminde Hatalı Başlangıçlar	43
Frenoloji: Modern Nörobilimin Öncülü 43	
Beden Morfolojisi: Tipoloji Psikolojisinin Öncülü 44	
Wundt ve Deneysel Psikolojinin Doğuşu	45
Bilimsel Kişilik Kuramının Gelişimine Zemin Hazırlamak 45	
Deneysel Yöntemler: Niteliksel ve Niceliksel Yaklaşımlar 46	
James ve Çağdaş Bilimsel Kişilik Kuramının Doğuşu	48
İkiciliğin Reddi 50	
Kendilik Kavramı 50	
İstatistiğin Gelişimi	51
Zekanın İncelenmesi 51	
Faktör Kuramı: Zeka ve Kişilik 52	
Sözcük Bazında Türetilen Kişisel Özellikler Kuramı 52	
Cattell'in Faktör Kuramı ve İstatistiksel Analiz	53
Faktör Analizi Aracılığıyla Kişisel Özelliklerin İndirgenmesi 55	
Araştırma Metodolojisi ve İstatistiğin Birleşmesi 55	
Kültürel Çeşitlilik, Antropoloji ve Batılı Bakış Açısı	56

Kültürel Önyargı	57
Antropologların Psikolojik Kavramlarla İlgilenmeye Başlaması	57
Mead'in Ortopsikiyatri Derneği'ne Uyarısı	59
Teknolojik-İnsan Arayüzü	60
Zenci Kimliğinin Gelişmesi, Kölelik Mirası ve Kişilik	60
Kişilik Kuramlarını Değerlendirmek	62
Son Bir Gelişme: Bilgisayar Teknolojisi	64
Özet	64
Okuma ve Dinleme Önerileri	66

II. KISIM

MODERN KİŞİLİK KURAMI

3. Freud ve Takipçileri: Yirminci Yüzyılda Psikanalitik Psikolojinin Doğuşu, Evrimi ve Yarattığı Tartışmalar	
Freud ve Psikanalizin Doğuşu	70
Kuramcıların Kişilikleri ve Sosyokültürel Ortamlarının Önemi	71
Kısa Biyografi ve Tarihsel Arkaplan	72
Psikanaliz Kuramı	73
Kişiliğin Yapısal Bileşenleri	76
Alt Benlik: İçgüdüsel Kuvvet	76
Benlik: Gerçeklik Bileşeni	77
Üst Benlik: Vicdan Yuvası	78
İçgüdüsel Örgütlenme: Cinsellik ve Saldırganlık	78
Zihnin Haritası	79
Bastırma ve Direnç	81
Kaygı	81
Savunma Mekanizmaları	82
Nevroz ve Belirti Oluşumu	84
Psikoseksüel Gelişimin Aşamaları	86
Oral Aşama	86
Anal Aşama	86
Fallik Aşama	87
Gizlilik Aşaması	87
Genital Aşama	88
Karakter Özellikleri, Bozukluklar ve Psikoseksüel Gelişim	88
Psikanalizin Yöntemleri ve Teknikleri	89
Rüya Analizi	90
Psikanalizin Evrimi	92
Jung ve Kolektif Bilinçdışı	92
Ferenczi ve Travmanın Etkisi	93
Fenichel, Reich ve Karakter Analizi	95
Psikanalizin Kadınları	96
Psikanaliz İçindeki ve Hakkındaki Tartışmalar	100
Baştan Çıkarma Kuramı	100
Kuramın, Yöntemlerin ve Tekniklerin Katılaşması	101
Özet	102

Okuma Önerileri.....	103
----------------------	-----

III. KISIM

DİSİPLİNLERARASI BİR BİLİM OLARAK KİŞİLİK

4. Kişilik Kuramının Bileşen Modelleri

Giriş	108
Kişilik Nerede İkamet Eder? 109	
Zihin-Beden İkiliği 110	
Bilinç	111
Bilinç için Gerekenler 112	
Zihin-Beden Bütünleşmesi 113	
Bilişsel Bilim	113
Gardner'in Bilişsel Devrimi 113	
Zihin 113	
Sinirbilim	116
Beyin ve İşlevleri 117	
Temel Beyin Anatomisi 120	
Beynin Uzmanlaşması 120	
Sinir Sisteminin Esnekliği 121	
Rüyaların Nörobiyolojisi: Freud Hatalı mıydı? 122	
Kendiliğin Beyindeki Konumu 123	
Beynin Haritasını Çıkarmak 123	
Kişiliği Kimyasallarla Değiştirmek 125	
Duygulanım Bilimi.....	126
Duyguların Evrenselliği 128	
Duyguların Kişilik Çalışmaları İle İlgisi 129	
Duyguların İşlevi Nedir? 130	
Duygulanım Sistemi 131	
Gelişimsel Bilim	134
Bowlby'nin Üçlemesi: Bağlanma, Ayrılma ve Kayıp 135	
Mizaç 138	
Greenspan'ın Düzenleyici Örüntüleri 139	
İlişkisel Bilim	141
İlişkisel Matriks 142	
Genel Sistemler Kuramının Etkisi ve Aile Terapisinin Gelişimi 144	
Sosyobiyo­loji/Evrimsel Psikoloji	145
Evrimsel Süreç 146	
Klinik Bilim.....	147
Bozulmuş Zihin/Beyin 147	
Modern Kişilik Kuramının Bileşenlerini Bütünleştirmek	148
Kişilik Kuramında ve İnsan Doğasını Anlamada Bilgi Birlikteliğine	
Doğru 149	
Özet	149
Okuma Önerileri.....	150

IV. KISIM

ÇAĞDAŞ KİŞİLİK MODELLERİ

5. Psikobiyolojik Kişilik Modelleri

Giriş.....	154
Belli Başlı Tarihsel Şahsiyetler.....	156
Ivan Petroviç Pavlov.....	156
Donald O. Hebb.....	156
Kramer'in Stres-Ateşleme Modeli.....	156
Ayrılma.....	157
Stres.....	157
Ateşleme.....	158
Saldırganlığın Biyolojik Temeli.....	159
Mizaç Modelleri.....	159
Thomas ve Chess'in Modeli.....	160
Uyuşma Düzeyi Modeli.....	162
Buss ve Plomin'in Modeli.....	163
Depue'nun Üç Etmenli Modeli.....	163
Cloninger'in Birleştirilmiş Biyososyal Kişilik Kuramı.....	165
Siever'in Boyutsal Modeli.....	166
Nörobiyolojik Etmensel ve Boyutsal Modellerin Özeti.....	167
Klein'in Kimyasal Teşrih Modeli.....	167
Duygulanım Uyarımı ve Travmanın Nörobiyolojisi.....	167
Duygulanım Deneyimi ve Beyin Yapısı.....	168
Kişilerarası Deneyim.....	169
Kişiliğin Nörodinamikleri.....	169
Davranışsal Genetik.....	170
Kalıtsallık.....	171
Çevresel Etmenler ve Kişilik.....	172
Kişilikle İlişkili Genleri Saptamak.....	173
Kişilik üzerine Genetik Araştırmalarda Dönüm Noktası.....	174
İnsan Genomu.....	174
Genetik Becerileri Başkalaştırmak.....	175
Genetik ve Çevre Arasındaki Etkileşim.....	176
Sinirbilimin Katkısı.....	176
Biyopsikososyal Modellerin İlkeleri.....	179
Felsefi Destekler ve Varsayımlar.....	179
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler.....	179
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları.....	179
Modelin Uygulaması.....	180
Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları.....	181
Özet.....	183
Okuma ve Dinleme Önerileri.....	183

6. Çağdaş Psikodinamik Kişilik Modelleri

Giriş	186
Belli Başlı Tarihsel Şahsiyetler	186
Nesne İlişkileri ve Kendilik Psikolojisi Kuramları	187
Winnicott: Bağlanmanın Önemi	187
Kohut: Narsisizm ve Kendilik	192
Modern Toplumda Boş Kendilik	196
Erikson: Kimlik Gelişimi	197
Hartmann: Benlik Psikolojisi	200
Kernberg: Nesne İlişkileri Kuramı	201
Çok Yönlü Kişilik Kuramı	207
Karakter ve Kişilik Bozuklukları için Kısa Süreli Dinamik Tedavi Modelleri	207
Bütüncül Kuramın Çağdaş Psikodinamik Modeli	208
Malan'ın Kuramsal Atılımı	208
Çatışma Üçgeni: İntrapsişik Matriks	209
Savunmaların Sınıflandırılması	210
Kaygı: İnsan Varoluşunun Her Yerde Karşımıza Çıkan Bir Yönü	214
Hisler: Kişilerarası İlişkilerde Hayatta Kalma Sistemimiz	215
Duygusal Gelişimin Önemi	215
Kişiler Üçgeni: Kişilerarası Matriks	216
Üçgenleri Kullanarak Kişilik Gelişimini-Örgütlenmesini Açıklamak	217
Kişiliğin Yapısal, Kategorik ve Gelişimsel Gruplandırmaları	218
Karakter Tanısı	221
Çağdaş Psikodinamik Modellerin İlkeleri	226
Felsefi Destekler ve Varsayımlar	226
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler	226
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları	227
Modelin Uygulanması	228
Kültürel Etkiler ve Farklılıklar	229
Modelin Güçlü Yanları ve Sınırlılıkları	229
Özet	230
Okuma Önerileri	231

7. Davranışçı Kişilik Modelleri

Giriş	233
Davranışçı Hareketin Gelişiminde Dönüm Noktaları	234
Thorndike'ın Temel Öğrenme Kanunları	234
Pavlov'un Şartlı Refleksi	236
Watson'un Popüler Davranışçılığı	237
Neo-Davranışçılar	241
Skinner'ın Radikal Davranışçılığı	241
Hull'un Matematiksel Psikolojisi	244
Temel Kavramlara Kısa Bir Bakış	245

Klasik Şartlanma	245
Uyaran-Yanıt Psikolojisi	246
Kuramsal Modeller	247
Salter'in Şartlı Refleks Kuramı	247
Dollard ve Miller'in Öğrenme Kuramı	249
Mowrer'in İki Etken Kuramı	252
Wolpe'nin Sistematik Duyarsızlaştırması	253
Eysenck'in Kişilik Araştırması ve Kuram Oluşturmada Deneyselsiliği	255
Davranışçı Kuramın Alt Sistemleri	259
Seligman'ın Öğrenilmiş Çaresizlik Kavramı	259
Goldfried ve Merbaum: Özdenetim Yoluyla Davranış Değişimi	260
Barlow: Kaygının Doğası	261
Paradigmatik Davranışçılık	262
Davranışçı Modellerin İlkeleri	264
Felsefi Destekler ve Varsayımlar	264
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler	265
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları	265
Modelin Uygulanması	265
Kültürel Etkiler	266
Davranışçı Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları	266
Özet	267
Okuma Önerileri	268
8. Bilişsel ve Bilişsel-Davranışçı Kişilik Modelleri	
Giriş	270
Belli Başlı Tarihsel Şahsiyetler	271
Miller: Bilişsel Devrim	271
Von Neumann ve McCulloch: Bilgisayarlardan Zihne Kavramsal Bir Sıçrama	273
Temel Kavramlar	274
Bilgi İşlem	274
Örüntü Tanıma	275
Özellik Analizi	275
Akıl Yürütme ve Mantık	275
Bellek	276
Şema	277
Bilişsel, Sosyal Bilişsel ve Bilişsel-Davranışçı Kuramsal Modeller	277
Modellerin Arasındaki Farklar	278
Ellis'in Akılcı-Duygusal Terapisi	278
Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı	281
Beck'in Bilişsel Kuramı ve Terapisi	282
Linehan'ın Bilişsel-Davranışçı Modeli	288
Bilişsel ve Bilişsel-Davranışçı Modellerin İlkeleri	292
Felsefi Destekler ve Varsayımlar	292
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler	292
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları	292

Modelin Uygulanması	293
Kültürel Etkiler	293
Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları	293
Özet	294
Okuma Önerileri	292
9. Kişilerarası ve Faktöriyel Kişilik Modelleri	
Giriş	295
Belli Başlı Tarihsel Şahsiyetler	296
Sullivan'ın Kişilerarası İlişkiler Kuramı	296
Murray'ın Birleştirilmiş Kişilik Kuramı	299
Leary'nin Kişilerarası Döngüsü	302
Çağdaş Kuramsal Modeller	305
Benjamin'in Sosyal Davranışa ilişkin Yapısal Analizi	305
Klerman ve Weissman'dan Depresyonda Kişilerarası Model ve Kişilikle Bağlantısı	311
Kiesler'in Kişilerarası Güç Alanı	313
Wiggins'in Kişilerarası-Faktöriyel Modeli	314
Kişilerarası Modellerin İlkeleri	312
Felsefi Destekler ve Varsayımlar	316
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler	316
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları	317
Modelin Uygulanması	317
Kültürel Etkiler	318
Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları	318
Özet	319
Okuma Önerileri	320
10. İlişkisel Kişilik Modelleri	
Giriş	322
İlk Gelişim Dönemleri ve Şizofreniyi Anlamak	323
İlişkisel Ağacın İkinci Dalı: Kadınların Gelişimine dair Yeni Model	324
Belli Başlı Tarihsel Şahsiyetler	325
Von Bertalanffy'nin Genel Sistemler Kuramı	325
Bateson'un İletişim Kuramı ve Çifte açmaz Kuramı	327
Ackerman'ın İlişkisel Tanı Sistemi	329
Bowen'in Triadik Kuramı	329
Bowen Kuramı	331
Üçgenler: Üçlü Kuramın Molekülleri	332
Farklılaşma: Kendiliği Anlamanın Anahtarı	333
İşlevsel/İşlevsiz Aile Sistemleri	336
Kaygı	338
Çağdaş Bakış Açıları: Sistematik Temelli İlişkisel Kişilik Kuramı	340
İlişkisel Kişilik Modelleri Geliştirme Atılımı	341
İlişkisel Üçgen Merceğinden Kişiliği Anlamak	342
Aile Genogramı	346
İşlevsel ve İşlevsiz Ebeveynlik	352

İlişkisel Kuramın İkinci Dalı	353
Rogers'ın Deneyimin Görüngübilimi 353	
Kadınların Gelişiminde İlişkilerin Merkeziliği 353	
İlişkisel Modellerin İlkeleri	359
Felsefi Destekler ve Varsayımlar 359	
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler 359	
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları 360	
Modelin Uygulanması 360	
Kültürel Etkiler ve Farklılıklar 360	
Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları 360	
Özet	361
Okuma Önerileri	362
11. Bütüncül Kişilik Modelleri	
Giriş	364
Belli Başlı Tarihsele Şahsiyetler	365
Darwin'in Evrim Kuramı 365	
Wilson'ın Birleştirilmiş Bilgi Kuramı 366	
Kuramsal Bütünleşme Hareketi	368
Allport'un SistematiK Seçmecilik için Clarion Çağrısı 369	
Bütüncül Psikoterapi Hareketinin Etkisi 371	
Özümlleme ve Bütünleşme 372	
Millon'un Evrimsel Temelli Bütüncül Kişilik Modeli	374
Kuramsal Model 377	
Hastalık Sınıflandırması: Kişiliğin Sınıflandırılması 380	
Araçlar 385	
Müdahale ve Tedavi 385	
Sistemik Bütüncül Kişilik Modeli	386
İlişkisel Alanda Biyopsikososyal Model 386	
Kaos Teorisi 388	
Evrimsel Temelli Karşılıklı olarak İlişkili Modüler Sistemler 389	
İntrapsişik-Nörobiyolojik Üçgen 390	
Kişilerarası-İkili Üçgen 392	
İlişkisel-Üçlü Üçgen 393	
Kişiliğin Aşırı Uçtaki Çeşitlemeleri 394	
Basit ve Karmaşık Modeller 396	
Bütüncül Modellerin İlkeleri	398
Felsefi Destekler ve Varsayımlar 398	
Normal-Anormal Farkıyla İlgili Görüşler 398	
Değerlendirme Stratejileri ve Araçları 399	
Modelin Uygulanması 399	
Kültürel Etkiler ve Farklılıklar 399	
Modelin Güçlü Yönleri ve Sınırları 400	
Özet	400
Okuma Önerileri	400

V. KISIM ÖZEL KONULAR

12. Uygulama, Araştırma ve Gelecek Doğrultular

Giriş	404
Kişilik Zaman İçinde Ne Kadar İstikrarlıdır?	405
Kök Metaforlar, Kişilik Kuramı ve Değişimi 406	
Kişiliğin İstikrarı 408	
Değişim Süreci Nasıl Meydana Gelir?	410
Değişim Türleri 411	
Kuramlar Ötesi Değişim Modelleri 414	
Psikoterapide Değişim Süreci 416	
Kişilik Bozukluklarının Doğası	419
Çocuklardaki ve Ergenlerdeki Kişilik Bozuklukları 420	
Etiyoloji: Kişilik Bozukluklarının Kökleri 421	
Kişilik Bozuklukları Ayrı Öğeler mi Yoksa Bir Yelpazede Yer Alan	
Çeşitlemeler midir? 421	
Kişilik Bozuklukları Tedavi Edilebilir ya da Dönüştürülebilir mi? 422	
Sağlamlık, Dayanıklılık, Stres Tepkisi ve Kişilik	422
Sağlam Kişilik ve Hastalığa Direnç 422	
Dayanıklılık ve Gelişimsel Dezavantajları Atlatmak 423	
Stres ve A Tipi, B Tipi Kişilikler 424	
Sosyokültürel ve Siyasî Kuvvetlerin Kişilik Yapıları Üzerine Etkileri	425
Kültürel bir Yaklaşımın Yararı 426	
Narsisizm ve “Tüketicileşmiş Kendilik” Kültürü 429	
Borderline Sendromlar ve Toplumsal Yapıların Parçalanması 430	
Beş Faktörlü Modelin Kültürlerarası Uygulaması 431	
Kişiliğin ve Psikopatolojinin Siyasallaşması 431	
Kişilik Kuramının Uygulamaları ve Gelecek Doğrultular	436
Uygulamalı Davranışsal Tıp 436	
Yeni Psikoterapi Modellerinin Geliştirilmesi 437	
Psikopatolojik Durumların Değerlendirmesi ve Tedavisindeki	
İlerlemeler 437	
Nöropsikoloji 438	
Sosyal Politikalar ve Toplumsal Değişim 439	
Ekonomik Kalkınma 440	
Uluslararası Barış Çabaları ve Uluslararası İlişkiler 441	
Personel ve Meslekî Atamaların Etkili Değerlendirmesi 442	
Kişisel Uyumu Artırmak 442	
Ekolojik Psikoloji 442	
Örgütsel Davranış 442	
Adli Tıp Bilimi 442	
Gelecek Doğrultular: Çoklu Bakış Açıları ve Disiplinlerarası Vurgu 443	
Özet	444
Okuma Önerileri	445

Kaynakça..... 447

I. Kısım

KİŞİLİK İNCELEMELERİNE GİRİŞ VE TARİHSEL TEMEL

Kişilik Nedir? Çağdaş Kişilik Kuramının Temel Kavramları ve Güçlükleri

- Giriş — Kişiliğe ve Kendimizi Tanımaya Olan İlgimiz
 - Kıskançlığın Doğası ve Kadına Yönelik Şiddet
 - Okullarda Şiddet Dalgası: Altındaki Nedenler Nedir?
 - Aşırılıkçılar Tarafından İşlenen Kitlese Cinayetler
 - Deli mi yoksa Toplumsal Reformcu mu? Unabomber
 - Homofobinin Toplumdaki Görünümleri
 - Kişilik Kuramı ve Kuramcılar
- Kişilik Kavramı
 - Faktör Analizi Modelleri
 - Klinik Psikopatoloji Modelleri
 - Bireylerin Yoğun Olarak İncelenmesi
- Psikoterapi ve Kişilik
- Mizaç, Karakter ve Kişilik
 - Mizaç
 - Karakter
 - Kişisel özellikler
 - Kişilik
 - Prototipler/Tipojiler
 - Normal Kişilik, Kişisel Özelliklerinde Bozukluk ve Kişilik Bozukluğu
 - Arasında Ayrım Yapmak
- İlgili Disiplinler Kişiliği Nasıl Görür
 - Felsefe ve İnsan Doğasını İncelemek
 - Edebiyat ve İnsan Doğasını Anlamak
 - Din ve İnsan Doğasını Anlamak
- Murray'ın Kişilikbilimi
- Kişilik İstikrarlı mıdır yoksa Değişken midir?
 - Kişisel Özellikler mi Durum Farklılıkları mı
- Rychlak'a göre Kuramın Temel Boyutları
 - Soyutlama
 - İdealizme karşı Realizm
 - Öznele karşı Nesnel
 - Dışgözleme karşı İçgözlem
 - Biçimsele karşı Biçimsel Olmayan
- Psikoloji Bilimi açısından Kişilik
 - Sınıflandırma
 - Önergeler Kümesi

Kuram İnşa Etmek
Kuramsal Bileşenleri Sınamak
Bileşen Sistemleri Soyutlamanın Farklı Düzeylerini Gözlemlemek
Metapsikoloji
Kişilik Kuramlarının Yakınsaması
Seçmecilik ve Bütünleşme
Kişiliğin Değerlendirilmesi
Yapılandırılmış Görüşmeler
Objektif Testler
Projektif Testler
Puanlama Ölçekleri/Kontrol Listeleri
Psikometride Kültürel Etkiler
Yeni Binyılda Kişilik Kuramı
Kişilik Kuramı Merceğinden Bakmak
Özet
Okuma Önerileri

Giriş — Kişiliğe ve Kendimizi Tanımaya Olan İlgimiz

Kişiliğimizde ifadesini bulan insan davranışı kavramı çağdaş toplumun ilgi ve merakını cezbetmiştir.

İnsanların dışarıdan bakınca kendini baltalama gibi görünen eylemleri neden yaptığını nasıl açıklarız?

Bu konunun günümüzde ne kadar ilgimizi çektiğini anlamak için ABD'nin eski başkanı William Jefferson Clinton gibi siyasetçilerin kendi kendini sabote eden davranışlarıyla, Prenses Diana ve John F. Kennedy Jr. gibi ünlülerin yaşamları, davranışları ve trajik ölümleriyle takıntıya varan meşguliyetimize bakabiliriz. Yirminci yüzyılın son on yılı boyunca, milyonlarca insan televizyonlarına yapışık halde, Clinton skandalını ve seçim sonrası gelişmeleri seyretti. Böylesine parlak ve karizmatik bir lider nasıl olur da neredeyse kızı yaşındaki bir stajyerle cinsel ilişki yaşamak için, dünyadaki en güçlü adam olma makamını riske atabildi? Daha da şaşırtıcı olanı, nasıl olur da kadınlara karşı “kötü muamele” ve “uygunsuz” ilişki iddiaları yüzünden halihazırda soruşturma geçirirken bunu yapabildi? Clinton'ın karakteri konusunda birçok kitap yazıldı, tıpkı geniş kitlelerin sevgisini kazanmış olsa da çapkınlıkları ve suç çetelerinin önde gelen

isimleriyle kurduğu bağlantılarla bilinen John F. Kennedy misali diğer tartışmalı başkanlar hakkında yazıldığı gibi.

Kıskançlık öğrenilmiş midir yoksa türlerin hayatta kalmasını güvencelemek için evrimsel olarak bahşedilmiş bir mekanizma mıdır?

Clinton Sendromu: Başkan ve Cinsel Bağımlılığın Öz Yıkıcı Doğası
(Levin, 1998)

Levin, Clinton üzerine yazdığı kitapta, Clinton'ın kişiliğinin köklerini, alkolik bir aile sisteminde yetiştirilme deneyimine kadar götürür (bkz. işlevsiz kişilik sistemleri, Bölüm 10). Günümüzdeki davranışlarında gözlemlenen savunmaların birçoğu, kompartımanlara ayırma ve inkârın önemli hayatta kalma araçları olduğu bir alkolik sisteme uyum sağlamak amacıyla benimsenmiş olabilir. Alkolizmin yanı sıra şiddet ve terk edilme de Levin'in deyişiyle sahte benlik ya da diğerlerinden kabul edilme, sevgi ve onay görmek için dikilen benliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Alkolik bir ailede yetişmek Clinton'ın pervasız davranışları sonucunda toplum önünde küçük düşmesine yol açan birçok davranışı için zemin hazırlamış olabilir.

Levin, Clinton'ın cinsel bağımlılığının, alkolizm ya da diğer herhangi bir bağımlılıkla aynı işleve (boş kendiliği doldurmaya) hizmet ettiğini öne sürer. Narsisizm kuramlarını, Altıncı Bölümde ele alıyoruz.

Kıskançlığın Doğası ve Kadına Yönelik Şiddet

Birçoklarının öfkeli ve kıskanç kocası tarafından işlendiğine inandığı Nicole Simpson ve arkadaşının cinayeti de merakımızı cezbetmiş ve bizi şaşkına çevirmiştir. Bazı ruh sağlığı uzmanları, O. J. Simpson'ın **hırpalayıcı** profili sergilediğini söylemiştir; kendisini terk etmesin diye kadını korkutan, tehdit eden ve fiziksel/duygusal şiddet uygulayan (genellikle) erkekler bu profile girer. Evrimci psikolog David Buss (2000b): "en ahenkli ilişkiyi parçalayabilen kıskançlığın ironisi, derin ve ebedi aşktan kaynaklanmasıdır. Bu paradoks O. J. Simpson'ın ifadesinde görülür: 'bu suçu [eski eşi Nicole Brown Simpson'ı öldürmek] işlediğimi varsayalım. Bunu yapmış olsam bile, onu çok sevmiş olmamdan dolayı olmuş olmalı, değil mi?'" (s. 55-56). Ulusal çapta yankı bulan bu yargılamada yer alan savcı, avukat ve onların arkadaş çevresi gibilerin kişilikleri, olayın kendi-

sine dahil olanlarınkinden çoğu zaman daha ilgi çekici olmuştur. Kıskançlığın doğasına dair sorular, kişiliğin birçok yönünün evrimsel uyum sağlama ihtiyacıyla şekillendiğine inanan yeni türemiş **evrimsel psikologların** ilgi alanına girmektedir. Cinselliğin evrimsel temeli üzerine yazdığı kitapta Buss (2000a,b) cinsel kıskançlığın, sadakatsizliği erken tespit sistemi olarak evrildiğini kuramsallaştırır. Bazı Ortadoğu ülkelerinde kadınlar, gözlerinden daha fazlasını gösterdiklerinde ağır bir biçimde cezalandırılır. Bu, patolojik kıskançlığı harekete geçirme fırsatını azaltmak için geçirilen bir uyum sağlama mıdır? Yoksa cinsel kıskançlığın yoğunlaştığı bir seraya mı yol açar? Narsisistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin sadakatsiz olmaya daha eğilimli olduğunu saptayan Buss, Altıncı Bölümde tartışılan narsisizmi şu şekilde betimlemiştir:

Sadakatsizlik için muhtemelen en merkezi olan şey, narsisistlerin tipik olarak başkalarına çekti oldukları acı ve ıstırap için empatiden yoksun olmasıdır. Kendi gereksinim ve arzularıyla öylesine meşgullerdir ki eylemlerinin diğerlerini, hatta kendilerine en yakın olanları bile nasıl yaralayacağını düşünmeyi ihmal ederler. Son olarak narsisistler sık sık diğerine haset eder; daha fazla başarı, iktidar ya da saygınlık sahibi olabileceklere içerler. Narsisistler büyülenmecilik duyguları ve kendilerinin değersiz olduğu duyguları arasında salındığından, hasetleri kırılmalı özsaygı algılarıyla bağlantılı olabilir. Narsisizmin davranışsal göstergeleri kişinin bedenini sergilemesi (teşhirci), iktidar konumuna kendini aday göstermesi (büyüklenmecilik), kendine yiyeceğin en iyi kısmını alması (benmerkezcilik), karşılıksız büyük bir iyilik istemesi (kendine hak görme), arkadaşının sorunlarına gülmesi (empati yoksunluğu) ve zenginlik için arkadaşlarını kullanması (kişilerarası sömürücülük) gibidir. Bu niteliklerin tümü evlilik dışı tatmin elde etmeye vesile olabilir (D. Buss, 2000a, s. 149)

Buss (2000a) araştırmasında, duygusal sadakatsizliğin göstergesi olan bazı işaretleri belirlemiştir. Bunlara (1) evlilikte aşkın kalmadığını söylemek; (2) duygusal kopuş: eşin sevgisini ifade etmesi karşısında “seni seviyorum” dememek; (3) yıldönümleri ve özel günler gibi önemli olayları unutmak; (4) göz temasını sürdürmekte zorlanmak ya da cinsel ilişkiler sonrasında suçlu hissetmek gibi suçluluk görünüşleri dahildir.

Evrimsel uyarlanmalarımız sonucu oluşmuş, Neandertallerden çok da uzak olmayan yaratıklar mıyız yoksa kültürel ve ailevi etmenlerin etkisi altında mıyız?

Tehlikeli Tutku: Kıskançlık Neden Aşk ve Seks Kadar Gereklidir (D. Buss, 2000a)

İşte cinsel kıskançlığın tetiklediği şiddetin gerçek yaşamdan birkaç örneği.

İlk örnek, evlendikten kısa süre sonra eşinden dayak yemeye başlayan 19 yaşında bir kadın tarafından anlatılıyor: “Tim [eşi] gerçekten kıskançtır. Kız arkadaşımın evinde olduğumuz bir seferini hatırlıyorum. Tuvalete gitmem gerekti. Tuvalet üst kattaydı. Kız arkadaşımın erkek kardeşinin odası da tuvaletin yanındaydı. Onun kapısının önünde dikildim ve sırtım alt kata dönük olarak bir dakika onunla konuştum. Merdivenlere vardığımda Tim beni bekliyordu. Bana orospu dedi ve kafamın yanına bir tane indirdi. Merdivenlerden düştüm. Tim’i suçlayamam. Kız arkadaşımın erkek kardeşiyle konuşmamam gerekirdi. Demek istediğim, Tim’in gerçekten kıskanç olduğunu biliyorum.”

İkinci örnekte, “evlenmeden önceki erkek arkadaşı (aynı zamanda çocuğunun babası olan adam) hakkında kim bilir kaçınıcı kez suçlama ve çapraz sorgulamaya maruz kalan kadın, önceki sevgilisinin en azından onu hamile bırakacak kadar erkek olduğu yanıtını verdi. Bu kocasının cinsel gücü ve üreme potansiyeli hakkındaki korkularına dokundu ve şiddetli bir saldırıyı tetikledi” (s. 101-102).

Simpson benzeri davalarda gelecekteki savunmalarda, bu tür tepkilerin doğuştan geldiği ve kontrolümüzde olmadığına dair evrimsel psikolojiden kanıtlara başvurulduğunu mu göreceğiz?

İnsanlar doğası gereği şiddete yatkın mıdır yoksa şiddet toplumsal kültürel etkiler tarafından mı biçimlendirilir?

Okullarda Şiddet Dalgası: Altındaki Nedenler Nedir?

Colorado eyaletinin Littleton kasabasındaki Columbine Lisesi’nde işlenen trajik kitlesel cinayet ve bunu izleyen birçok diğerleri, güvenlik algımızı ve çocuklarımızın okuldaki güvenliğine temel güveni sarsarak,

ulusu afallatmıştır. Ruh sağlığı ve eğitim uzmanları, sosyologlar ve siyasetçiler, akıldışı şiddet eylemleri ve rastgele kitlesel cinayet çılgınlığına karışan bu “ayrıcıklı” ergenlerin davranışları için her türlü olası açıklamayı aramıştır. Bu cinayetlerin soğukkanlı doğası, ruh sağlığı mesleğindeki birçoklarımızı, iki katilin **Antisosyal Kişilik Bozukluğu** olan bireylerde görülen ve diğerlerine karşı empati yoksunluğuna ve suçluluk deneyimleme yetersizliğine işaret eden **psikopati** derecesi hakkında düşünmeye itmiştir. Artık okullarımız çocuklarımızın öğrenmeye gittiği, sosyalleştiği, görece güvenli limanlar değildir, aksine açıklaması bulunamayan şiddetin diğer çocuklar tarafından işlendiği yerlerdir. Birçok okulda çocuklar aramalara boyun eğmiş, dolaplarından olmuş, saydam sırt çantaları taşımak zorunda kalmıştır. Birçoklarına göre, patolojik düzeyde şüphecilik ve güvensizlik anlamına gelen paranoya kültürü doğuyordu.

Saldırganlık ve şiddet neden kadınlara kıyasla erkeklerde çok daha yaygındır?

Aşırılıkçılar Tarafından İşlenen Kitlesel Cinayetler

Edward Morrow Jr. binasının beyaz ırkın üstünlüğünü savunan biri tarafından bombalanması, ulusu çaresizlik ve elem duygusuna sevk eden bir başka akıldışı kitlesel cinayet olayıydı. Ölüme mahkûm edildikten sonra bile kafa tutmayı sürdüren ve en ufak pişmanlık belirtisi göstermeyen bombacı Timothy McVeigh’ın güdülenmesini ve zihninin işleyişini kavramaya çalışmamız pek tatmin edici sonuçlar vermedi. Birçokları McVeigh’da psikopatik (antisosyal) kişilik bozukluğu olduğuna ve diğerleri gibi normal suçluluk duygusu hissetmediğine inanıyor. Bu tür kişiliklerin, farklı olanlara karşı empati göstermeyen siyasi felsefelere çekildiği görülür. Bunun Yahudi soykırımından sorumlu olan Adolf Hitler’in yakın çevresindeki birçokları için de geçerli olduğunu görürüz. Yakalanan ve Nuremberg’de yargılanan birçokları İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen kitlesel cinayetlerdeki rollerini açıklamak için inkar, mantıklı gerekçe bulma, azımsama gibi çeşitli **savunma mekanizmalarını** kullanmıştır. Yirminci yüzyılın en kötü üne sahip şahsiyetlerinden biri olan Hitler’in zihninin nasıl işlediğini anlamaya çalışan birçok kitap yazıldı. Birçok yazar, bu tür davranışları açıklamak için psikanalitik kavramlardan yararlandı. Yarı tanrı haline bürünen kişiliğini biçimlendirmiş olabi-

lecek gelişimsel ve ailevi deneyimlerin ipuçlarını bulmak için erken çocukluk deneyimleri en ufak ayrıntısına kadar didik didik incelendi.

Neden bazı bireyler şiddete yatkın hale gelirken, aynı aile sisteminden “benzer” yetiştirilme koşulları ve genetik özelliklerle gelen bazıları şiddetten sakınır?

Deli mi yoksa Toplumsal Reformcu mu? Unabomber

Ulusun dikkatini çeken bir başka karmaşık kişilik olan Theodore Kaczynski, nam-ı diğer Unabomber, bilim insanlarına postayla bombalar göndererek, birçoklarını sakatlayarak ve öldürerek, yirmi yıldan uzun süre boyunca terör estirdi. Amacın aracı meşrulaştırdığından hareketle, eylemlerinin meşru olduğunu düşünüyordu. Kaczynski, gezegeni nihai yıkıma götüreceğini düşündüğü teknoloji/sanayi kompleksinin altını oymak istedi. Harvard mezunu, doktora yapmış bir bilim insanı olan Kaczynski'nin manifestosu “1995’te birçok düşünce insanı tarafından dahice, hiç olmazsa derinlikli ve oldukça akli başında bulundu” (Chase, 2000, s. 44). *Sanayi Toplumu ve Geleceği* başlıklı, 35.000 sözcükten oluşan manifesto *Washington Post* ve *New York Times* gazetelerinde yayımlandı. Kaczynski'nin kardeşinin yazısını tanıması yakalanmasına neden oldu. Bazı ruh sağlığı uzmanları Kaczynski'nin paranoid şizofren olduğunda karar kıldı; bununla beraber manifestosunu okuyan birçokları yazdıklarının tutarlı olduğuna ve paranoid şizofren olmadığına inandı. Yazısının açıklığı ve derinliği, insanları bu teşhise temkinli yaklaşmaya götürdü. Kaczynski'nin kendisi de canlı olarak ele geçirilirse psikolojik durumuna dair getirilecek değerlendirmeleri düşünüyordu. Medya onu deli diye bir kenara atmakta hiç vakit kaybetmedi (Chase, 2000), ki Kaczynski bu kaçınılmazlığı yazmıştı: “İnsanları öldürmeye başlamaya niyetleniyorum. Bunda başarılı olursam, yakalandığımda (tüm kalbimle diliyorum ki canlı olarak yakalanmam!) haberlerde neden öldürdüğümle ilgili spekülasyonlar yapılacaktır muhtemelen. (...) Kurgularında beni ruh hastası gibi göstermek ve eylemlerime alçak yahut ‘sapkın’ nedenler atfetmek zorundalar. Elbette ‘hasta’ terimi bu bağlamda bir değer yargısını temsil eder (...) Öldürüldüğümde ya da yakalandığımda haber medyasının benim hakkımda söyleyecek şeyleri olabilir. Psikolojimi çözümlemeye ve beni ruh hastası olarak göstermeye mahkûmlar. Bu güçlü önyargı, psikolojimi çö-

zümlemeye yönelik herhangi bir girişimi okurken [akılda] tutulmalıdır” (s. 47).

Öğrenciler üzerinde zarar görebilecekleri ya da makul bir biçimde bilgilendirilmedikleri deneyler yapmak ahlaki midir?

Bu öyküdeki ilginç bir başka düğüm noktası da, Chase’ın (2000) *Atlantic Monthly*’deki bir makalesinde araştırdığı, Kaczynski’nin eylemleri ile Harvard’da okurken ünlü kişilik kuramcısı Henry Murray’ın yürüttüğü psikoloji deneyine katılımı arasındaki bağdır. Kişilik değerlendirme tekniklerini araştırdığı varsayılan uzun vadeli bir çalışmada Kaczynski ve diğer gönüllü öğrenciler, günümüzün ahlaki ilkelerine göre aldatıcı hatta gereksiz biçimde istismarcı olarak değerlendirilecek bir muameleye tabi tutulmuştu. Chase bu prosedürü şöyle betimler:

Saldırganlık temel bir insani dürtü müdür yoksa ebeveynlerin ve çocuklardan sorumlu diğerlerinin şiddete meyilli imgeleri ve kötü muamelesi mi saldırganlığı uyarır ve şekillendirir?

Denek tartışma için geldiğinde “parlak bir biçimde ışıklandırılmış bir odaya” götürülür ve tek yönlü bir aynanın karşısına oturtulurdu. Duvardaki bir delikten kamera her hareketini ve yüz ifadesini kaydediyordu. Kalp ve solunum hızını kaydeden makinelere bağlı elektrotlar bedenine yapıştırılmıştı. Ardından tartışma başladı. Ama öğrenciler oyuna getirilmişti. Murray’ın makalesinde iddia ettiğinin aksine, kendileri gibi bir başka öğrenciyle yaşam felsefelerini tartışacaklarına inandırılmışlardı. Halbuki karşılarında Forrest Robinson’un deyişiyle “iyi hazırlanmış bir işbirlikçi denek” bulunuyordu; yetenekli genç bir avukat olan bu şahsın saldırgan bir tavırla deneklerin üstüne gitmesi talimatı verilmişti (denekleri olabildiğince üzme amacıyla). (...) Beklenebileceği üzere, veri kayıtlarına göre, birçok katılımcı bu deneyimi fazlasıyla nahoş, hatta travmatik buldu. (Chase, 2000, s. 55)

Yaşam olayları kişiliğimizi biçimlendirebilir mi?

Chase (2000) bu deneylerin amacının CIA’e “kişinin sorguya dayanma becerisinin nasıl sınanacağı ya da kırılacağını” belirlemeye yardım etmek olup olmadığını sorgulamıştır (s. 56). Bu psikolojik deneylerin nihai amacı ne olursa olsun, soru, bu deneylerin, Kaczynski’nin toplumdaki bilim-

sel/teknolojik ilerlemeler hakkındaki tutumuna bir biçimde neden olan ya da onu biçimlendiren bir dönüm noktası olup olmadığıdır: “Dolayısıyla Kaczynski’nin Harvard deneyimleri onun öfkesi biçimlendirip, gazabını meşrulaştırmış mıdır?” (s. 63).

Şiddet neden kültürel olarak farklı olan ya da farklı bir cinsel yönelime sahip olanlara yönelir?

Homofobinin Toplumdaki Görünümleri

Birçok insan için kabul edilemez olan akıldışı nefret suçları ve eşcinsel dövmek gibi başka önemli olaylar da ses getiren haberler oldu. Ulusal çapta yayınlanan bir olayda, zenci bir erkek, iki beyaz ırkçı tarafından bir kamyonu zincirlendi ve korkunç bir biçimde ölünceye dek sürüklendi. Aynı derecede iğrenç bir başka olayda, iki erkek bir eşcinsel erkeği direğe bağladı, dövdü ve ölüme terk etti. Bu gibi akıldışı olaylar pek çoğumuza yönünü şaşırttı ve bir sonraki felaketin ne olacağını düşünür hale getirdi. Psikanalitik kuramcılar homofobik bireylerde altta yatan homoseksüel dürtülerin bu tür tepkileri ürettiğine inanır. Bu bireyler, eşcinsel olarak algılanan biriyle karşılaştıklarında, kendi kaygılarını ve korkularını yıkıcı bir öfkeyle yansıtır.

Kişilik gerçek midir ve tam olarak ne anlama gelir?

Kişilik Kuramı ve Kuramcılar

Yukarıda anlatılan olaylarda ve bu kitapta bahsedilen diğer birçoklarında ne olduğunu geleni anlamamanın önemli bir unsuru, **sosyal bilimciler** ve **kişilik kuramcıları** tarafından **kişilik** kavramıyla açıklanır; patolojik durumlarda bu açıklama **kişilik bozukluğu** olarak yapılır. Kişilik kuramcıları, bilimsel kariyerlerini, insan davranışının karmaşıklığını açıklamayı amaçlayan modelleri yani **paradigmaları** geliştirmeye adanmış psikologlardır.

Kişilik Kavramı

Kişilik terimi genel konuşmanın parçası haline gelmiştir. Birinden bahsederken “can sıkıcı” ya da “itici” bir kişiliği olduğunu söyleriz; bir başkasını “tasasız” ya da “asabi” ya da “çoşkulu” olarak betimleriz. Bireyler zalim ya da empatik gibi sıfatlarla betimlenebilir. Hepimiz içimizdeki

bir **sıfat listesine** göre yaşamımızdakileri sınıflandırırız. Kutupsal özellikleri temsil eden çeşitli **ölçekler** kullanırız, zayıf ile güçlü gibi. Bu nitelikleri daha da belirginleştirerek utangaç, dışa dönük, düşmanca, kışkırtıcı gibi **kişisel özelliklere**, bir başka deyişle sabit niteliklere gidebiliriz. Bununla beraber kişilik bir **kavramsal bir yapıdır** [*construct*] – göremediğimiz ama hakkında **öznel** ya da **nesnel** değerlendirmeler yaptığımız bir şeydir. Bireysel güdülenme ve davranış hakkında **kuramsal çıkarımlarda** da bulunuruz. *Neden böyle davrandı? Bu onun yapacağı şey miydi?* diye sorarız. Bildiğimiz biri, beklemediğimiz ya da öngörmediğimiz şekilde davrandığında, çoğu zaman sarsılırız ya da rahatsız oluruz.

Kişilik çalışmaları gerçekten bilimsel midir yoksa sadece akademinin ileri gelenlerinin bildik fikirleri yeniden paketlediği kurgusal düşünceler midir?

Çeşitli kuramsal kavramlar bu metinde sunulmaktadır. Bunlardan bazıları çeşitli deneysel araştırma biçimleri kullanılarak bilimsel yöntem tarafından kısmen doğrulanmıştır. Bununla beraber, kişilik kuramı bilimi genel olarak emekleme safhasındadır ve kuramsal modellerin birçoğunun en iyi ihtimalle kurgusal kaldığını söylememiz gerekir. Kişilik kuramcıları, kişiliği incelerken çeşitli **deneysel yöntemler** kullanır ve farklı farklı bakış açıları benimserler.

Faktör Analizi Modelleri

Kişilik, faktör analizi olarak bilinen ileri istatistik yöntemleri kullanılarak incelenebilir. Kişiliği anlamak için bu yaklaşım benimsendiğinde, çeşitli nitelikler listelenir ve titiz istatistiki hesaplamalarla ortak faktörlere indirgenir. Bu esasında kişiliğe dair **sözlük çalışmasıdır**. Bu, kişilik özelliklerini betimlemek için kullanılan dilin, genellikle, kişilik hakkındaki fikirlerin dilde kodlanma biçimini araştırmaya başlamak için başlangıç noktası olduğu anlamına gelir. Örneğin, sözlükte kişiliği betimlemek için kullanılan tüm sözcükler kaydedilip faktör analizine tabi tutularak bunlardan öz ya da temel faktörler damıtılır. Birçok araştırmacı, kişilikteki bireysel çeşitlemeleri açıklamak için kullanılabilecek üç ila beş faktör saptamıştır.

Klinik Psikopatoloji Modelleri

Kişilik hakkında anlamaya başladıklarımızın birçoğu anormal psikolojiden ve kişilik bozukluğu olan kişilerle yapılan **kliniik gözlemler** ve **psikometrik testler**den gelir. Psikologlar ve psikiyatristler tarafından geçen yüzyıl boyunca bir araya getirilen ve yayımlanan vaka özeti biçimindeki kliniik gözlemler birçok kişilik kuramının temelidir ve zihinsel bozukluklara dair mevcut sınıflandırma sistemine yol açmıştır; bu zihinsel bozukluklar hem kişilik bozukluklarını hem de depresyon, kaygı ve diğer zihinsel durum belirtilerinin görünümü anlamına gelen **kliniik sendromları** kapsar. Bu metinde sunulan, mevcut kişilikbilimin temel dokusunu oluşturan kişilik kuramlarının birçoğu, psikoterapi ve diğer tıbbi tedavi biçimlerinden yararlanan hastaların çeşitli ruh sağlığı ortamlarında yıllarca bin bir zahmetle gözlemlenmesinden ortaya çıkmıştır.

Bireylerin Yoğun Olarak İncelenmesi

Kişiliğe dair deneysel çalışma yürütmenin bir başka yolu da kişilerin derinlemesine incelenmesidir. Bu, Henry Murray'ın Ted Kaczynski ve o kadar adı çıkmamış başka Harvard öğrencileriyle yapmış olduğu yaklaşım türüdür. Kişiler geniş kapsamlı testlere ve mülakatlara tabi tutularak kişiliğin çeşitli özellikleri incelenebilmektedir. Bu yöntem zamana yayılmış bir tarzda da yapılabilir; bu durumda denekler, bireydeki değişimleri incelemek için zaman içinde yeniden teste sokulur (Brody & Siegel, 1992). Bu, diğer önemli verilerin yanı sıra kişiliğin istikrarı ve yumuşaklığı hakkında bilgi sağlar.

Kişilik incelemeleriyle psikoterapi arasında ne fark vardır? Aslında aynı konular değil midir?

Psikoterapi ve Kişilik

Rychlak (1973) kişilik kuramının ilerlemesinin psikoterapi alanındaki gelişmelerle kaçınılmaz bir biçimde bağlantılı olduğu gözleminde bulunur. Psikoterapi yirminci yüzyılda psikolojinin kliniik ve bilimsel bir dalı haline gelmiştir. Üçüncü Bölümde göreceğimiz gibi, modern psikoterapinin doğuşu, Freud'un o zamana dek hiç kalkışılmamış bir işe soyunarak psişik işleyişe dair kapsamlı bir kuram geliştirmesine dayanır. Aslında Rychlak "Kişilik nedir?" ve "Psikoterapi nedir?" sorularının birlikte sorul-

duğunda birbiriyle ilişkili olduğunu düşünüyordu. Klasik metinlerinden biri olan *Introduction to Personality and Psychotherapy* [Kişilik ve Psiko-terapiye Giriş] (1973) kitabında şunu belirtmiştir:

Gerçi bu iki sorunun birbiriyle alakası yoktur diyemeyiz, zira belli başlı kişilik kuramcılarının birçoğu tıp mesleğinden gelmiş yahut insanın mizacını, karakterini, “kişiliğini” açıklarken bile psikolojik sağlığına epey kafa yormuşlardır. (...) Biz insanları birbirinden farklı kılan şeylerin kuramını yazmak istiyoruz. (...) Kişilik kuramcıları, ayrımcı kuramlaştırmamanın cazibesine kapılır – en azından klasik kişilik kuramcıları kapılırdı. İnsanlar arası farklılığın en çarpıcı ayrımlardan biri de ne düzeyde bir normallik yansıttıklarıdır. Sporda sivrilmek, popüler bir kişiliğe sahip olmak ya da mesleğinde başarı kazanmak gibi normalden “iyi” sapmalar vardır. Ama bunlarla ilgilenen olmaz. Bir mesleğin onları incelemeye adanmış olması, daha başarılı veya popüler olmalarına yardım etmesi bir anlam ifade etmez. Normalden olumsuz biçimde sapmış olanların (suçlular, zihinsel engelliler, deliler) toplumsal olarak tanımlanmış normallik kalıbına dönmesine ya da ortalama bir kişinin bir biçimde üstün başarı göstermesine yardım etmek daha önemlidir. (s. 17-18)

Rychlak bir dizi ilginç noktayı dikkatimize sunar. **Ayrımcı** diye adlandırdığı bir kuramlaştırma tarzından söz eder; bununla belli davranış dizilerini birbirine bağlamayı kast eder. Bunun karşısına koyduğu **vasıta**cı kuramlaştırma ise davranışsal dizilerini birbirine bağlayan yasaları analiz eder. Bu metin, çağdaş kuramcıların kullandığı yapı taşlarını tedarik etmiş olanları da kapsamaya çalışmakla beraber, esasen ayrımcı kuramlaştırmayı kullanan çağdaş kuramcıları öne çıkarmaktadır.

Rychlak'ın metni 1973'de yayınlandığından bu yana kayda değer bir başka eğilim daha görüyoruz. Psikologlar, psikiyatristler ve diğer ruh sağlığı uzmanları toplumumuzun sadece “sapkın” üyeleriyle değil aynı zamanda “iyi durumda olan endişelilerinin” işlevselliğiyle de ilgilenir. Bunun kanıtlarını evlilik ve aile terapisinden spor psikolojisine, davranışsal tıbbı kadar bir dizi alandaki görüyoruz. Bu alanların her biri daha zengin ve psikolojik farkındalığı yüksek nüfusun gereksinimlerini karşılamak üzere gelişmiştir.

Kişiliği incelerken kullanılabilecek önemli merceklerden biri halen psikoterapidir. Psikoterapi ağırlıklı olarak davranış ya da kişilik değişimiyle ilgilenir. Freud'un zamanından bu yana psikoterapi, kişilik ve ilişkili rahatsızlıkların ölçüldüğü, tanılandığı ve tedavi edildiği önde gelen deney alanı olmaya devam ediyor. Geçmişten bu yana, yeni ufuklar açan kişilik kuramcıları ya psikiyatristler (Freud, Jung, Sullivan, Ferenczi) ya da klinik psikologlar (Carl Rogers, George Kelly) olmuştur. "Bu adamlar sağaltıcı olsalar da, insan üzerine yorumlarını anormal olanla sınırlamadılar. Nasıl sınırlayabilirlerdi ki? İnsana dair tam kapsamlı bir kuram olacaktı ki hasta ya da anormal insanı da resmin bir yerine koyabilsinler." (Rychlak, 1973, s. 18). Böylece klinik bilimin bir dalı olan psikoterapi ile bizi benzersiz kılanın ne olduğunu inceleyen kişilikbilimin evliliği gerçekleşti. Daha yakın geçmişteki bir makalesinde Rychlak (2000) bilim ve psikoterapiyi tartışır:

İnsanlarla yakın olarak çalışınca (yaşamlarını onların kavramsal gözlemlerinden görerek, işleri yoluna koymalarına yardım etmek için birlikte mücadele ederek, maneviyat da dahil daha iyisini arayarak) onları bilardo topları gibi anlamsızca savrulduğunu düşünmek düpedüz aptalca geliyor. Yaşam umut dolu özlemlerle, kendini kandırmalarla, gerçekleştirilmemiş tasarımlarla, gururlanılacak başarılarla, yanlış anlamalarla, empatik kavrayışlarla doludur. Modern öğrencinin kuramlaştırmada yakalamaya çalıştığı şeyin bu olduğunu düşünüyorum; ne yazık ki bu öğrenciler büyümenin bozulmasından dolayı bilimsel yöntemi suçluyor, sanki bilimsel yöntem psikolojideki hâkim dil topluluğunun ortaya attığı paradigmatik kuramsal varsayımların tarafsız sınama aracı değil de mekanizmanın elçisiymiş gibi. (s. 1131)

Mizaç, karakter ve kişilik terimleri birbirinin yerine kullanılamaz mı?

Mizaç, Karakter ve Kişilik

Kişilik kavramı mizaç ve karakter kavramlarının etrafında şekillenir. Bu metin boyunca, sunulan kuramsal modele dayanarak, kişilik ve onun bileşenlerini betimlemek için çeşitli terimler kullanıyoruz.